

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia VII (2009)

Urszula Lisowska-Koźuch

Instytucje związane z książką na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1945–1969. Część II. Wydawnictwa i księgarnie

Wydawnictwa w latach 1945–1948

W latach 1945–1970 redaktorzy „Dziennika Polskiego” sporo uwagi poświęcili, poza omówionymi już bibliotekami i archiwami, także pozostałym instytucjom związanym z książką, czyli oficynom wydawniczym oraz księgarniom i antykwariatom. W latach 1945–1948 ukazało się łącznie 50 publikacji dotyczących wydawnictw, najmniej – bo 7 – pojawiło się w 1945 r., najwięcej zaś w 1948 r. – 19, w 1946 r. było ich 14, w 1947 r. – 10.

Tab. 1. Wydawnictwa na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1945–1948

Rok	Wydawnictwa (liczba publikacji)
1945	7
1946	14
1947	10
1948	19
łącznie	50

Źródło: obliczenia własne

Tuż po wojnie najważniejszą sprawą stało się odbudowanie przemysłu wydawniczego i jak najszybsze rozpoczęcie pracy. Przedstawiciele różnych instytucji spotykali się celem uzgodnienia wielu kwestii. Redaktorzy gazety pisali więc o odbywających się wówczas konferencjach, np. o konferencji zorganizowanej w 1945 r. w Warszawie, w której uczestniczyli przedstawiciele Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, Nauczycielskiego Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia” oraz Zarządu Głównego Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, podczas której omówiono przyszłość obu instytucji, także w interesującym nas kierunku wydawniczym¹. Pojawiła się również relacja z konferencji w SW „Czytelnik”, spółdzielnia postanowiła bowiem zająć się „przygotowaniem do użytku szerokich rzesz odpowiednich, jak najtańszych, a zarazem o rzetelnej wartości naukowej – publikacji”. W celu przedyskutowania tego projektu Zarząd Główny Spółdzielni

¹ ZNP i „Czytelnik”, „Dziennik Polski” 1945, nr 226, s. 3.

zaprosił na konferencję do Warszawy licznych specjalistów, przedstawiciele władz szkolnych, organizacji młodzieżowych, stowarzyszeń oświatowych (był to projekt wydawnictwa popularnonaukowego pn. Wiedza Powszechna)². W 1945 r. Związek Zawodowy Literatów Polskich zwrócił się do wydawców, którzy podczas okupacji zawarli umowy wydawnicze z członkami ZZLP i przystąpili do ich realizacji, o uzupełnienie honorariów autorskich do wysokości norm przyjętych ogólnie w ówczesnym obrocie wydawniczym³. Na łamach pisma informowano także o różnych zebraniach, m.in. o walnym zebraniu członków Rady Nadzorczej Spółdzielni Wydawniczej „Książnica Powszechna”⁴.

Wiele publikacji dotyczyło poszczególnych wydawnictw: pisano o roli Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, założonej 15.10.1944 r.⁵ w Lublinie, informowano o licznych wystawach organizowanych przez tę Spółdzielnię⁶, w 1948 r. donoszono o wzmożeniu akcji rozprowadzania i potaniania wydawnictw książkowych i prasowych⁷. Pisano też o planach i zamierzeniach wydawniczych Lekarskiego Instytutu Naukowo-Wydawniczego⁸, działalności edytorskiej Instytutu Zachodniego w Poznaniu⁹, Polskim Wydawnictwie Muzycznym w Krakowie¹⁰, Państwowych Zakładach Wydawnictw Szkolnych¹¹, które zwiedził ówczesny prezydent Bolesław Bierut¹², Państwowym Instytucie Wydawniczym¹³. W publikacjach tych – zgodnie z założeniami polityki kulturalnej państwa – zwracano m.in. uwagę na planowanie ruchu wydawniczego.

Wydawnictwa przygotowywały różne akademie i imprezy kulturalne¹⁴, np. poszczególne koła członków Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” organizowały cykle poranków autorskich, w których udział wzięli m.in. Antoni Gołubiew¹⁵, a w 1947 r. Instytut Kulturalno-Oświatowy SW „Czytelnik” rozpoczął akcję wieczorów autorsko-dyskusyjnych pt. „Autorzy wśród swoich czytelników”. Udział w akcji,

² *O upowszechnienie i popularyzację wiedzy*, ibidem, 1946, nr 120, s. 4.

³ *Apel literatów do wydawców*, ibidem, 1945, nr 250, s. 4, dod. „Literatura i Sztuka”.

⁴ [Rada Nadzorcza Spółdzielni Wydawniczej „Książnica Powszechna...], ibidem, 1945, nr 291, s. 3.

⁵ Z. Dębińska, *Najszerzej pojęta oświata*, ibidem, 1945, nr 250, s. 5, dod. „Literatura i Sztuka”.

⁶ *Wystawy „Czytelnika”, „Dziennik Polski”, 1947, nr 166, s. 3.*

⁷ *Masowość, ludowość i wieś – wytycznymi pracy SP Wyd. „Czytelnik” w r. 1948*, ibidem, 1948, nr 40, s. 2.

⁸ *Lekarski Instytut Naukowo-Wydawniczy*, ibidem, 1945, nr 216, s. 3, dod. „Nauka i Wiedza”.

⁹ K. Pieradzka, *Z działalności Instytutu Zachodniego w Poznaniu*, ibidem, 1947, nr 223, s. 5, dod. „Nauka i Wiedza”.

¹⁰ J. Broszkiewicz, *Polskie Wydawnictwo Muzyczne*, „Dziennik Polski”, 1946, nr 206, s. 3.

¹¹ *Będą nowe podręczniki szkolne*, ibidem, 1947, nr 220, s. 2.

¹² *Prezydent Bierut zwiedza Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych*, ibidem, 1947, nr 255, s. 2.

¹³ *Planowanie ruchu wydawniczego jest konieczne*, ibidem, 1947, nr 182, s. 4.

¹⁴ *Akademia „Czytelnika”*, ibidem, 1947, nr 118, s. 7.

¹⁵ (m), *Nowa akcja kulturalno-oświatowa Czytelnika*, ibidem, 1947, nr 288, s. 3.

której celem było „upowszechnienie książek i ich autorów oraz stworzenie warunków dla jak najczęstszych kontaktów autorów z czytelnikami i odwrotnie”, wzięli m.in. Stanisław Dobrowolski, Antoni Gołubiew i Janusz Meissner¹⁶.

Polskie wydawnictwa, tak jak i inne przedsiębiorstwa i instytucje, zostały objęte współzawodnictwem. Na łamach „Dziennika Polskiego” informowano np., że w 1947 r. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych wykonały 195% normy, wydając 142 nowe pozycje i 67 wznowień w nakładzie 20 307 569 egzemplarzy¹⁷.

Wydawnictwa w latach 1949–1956

W latach 1949–1956 zamieszczono 71 różnych publikacji poruszających tematy związane z wydawnictwami, w 1951 r. nie odnotowano żadnej pozycji, 4 publikacje pojawiły się w 1952 r., po 6 w latach 1953, 1954 i 1956, w 1955 było ich już 11, w 1949 – 18, najwięcej, bo 20 odnotowano w 1950 r.

Tab. 2. Wydawnictwa na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1949–1956

Rok	Wydawnictwa (liczba publikacji)
1949	18
1950	20
1951	–
1952	4
1953	6
1954	6
1955	11
1956	6
łącznie	71

Źródło: obliczenia własne

Tak jak w poprzednich latach, sporo uwagi poświęcono SW „Czytelnik”, zwłaszcza akademiom i akcjom kulturalnym organizowanych przez tę spółdzielnię: na łamach „Dziennika Polskiego” pisano m.in. o obchodach świąt państwowych i rocznic¹⁸, o występach zespołu żywego słowa SW „Czytelnik” z audycjami słowno-muzycznymi o Adamie Mickiewiczu i Stefanie Żeromskim w szkołach, świetlicach krakowskich i zakładach pracy podczas trwania Tygodnia Oświaty, Książki i Prasy w 1949 r.¹⁹ W „Dzienniku Polskim” podkreślano rolę Spółdzielni w dążeniu do upowszechniania czytelnictwa: organizowanie bibliotek ruchomych, klubów

¹⁶ *Wieczory autorsko-dyskusyjne* „Czytelnika”, ibidem, 1947, nr 305, s. 6.

¹⁷ *PZWS wykonały plan wydawniczy w 195 proc.*, ibidem, 1948, nr 32, s. 4.

¹⁸ *Obchód święta Armii Radzieckiej w „Czytelniku”*, ibidem, 1949, nr 54, s. 4.

¹⁹ *Imprezy „Czytelnika” w Tygodniu Oświaty, Książki i Prasy*, ibidem, 1949, nr 122, s. 3.

książki, prowadzenie prenumeraty książek w ramach Tygodniowej Biblioteczki Obiegowej, Klubu Książki „Odrodzenie”, „Klubu Dobrej Książki” i in.²⁰

Wiele miejsca poświęcono realizacji planów wydawniczych, czynnym społecznym i normom, np. w 1949 r. odnotowano, iż pracownicy krakowskich placówek dla uczczenia kolejnej rocznicy Rewolucji Październikowej w dniu wolnym od pracy przepracowali cztery godziny przy wykopach ziemnych w Nowej Hucie²¹, zaś w 1950 r. delegatura krakowska „Czytelnika” wykonała plan w 123,9%²².

Sporo wiadomości dotyczyło innych – zarówno krajowych, jak i krakowskich wydawnictw. Z zamieszczonych w gazecie publikacji czytelnik mógł m.in. dowiedzieć się, że Państwowy Instytut Wydawnictw Rolniczych w ciągu 16 miesięcy istnienia wydał 1 725 000 egzemplarzy książek rolniczych²³; Państwowy Instytut Wydawniczy w 1950 r. rozpoczął edycję nowego cyklu pt. „Biblioteka Myśli Postępowej”, w której zamierzał drukować „prace oryginalne i przekłady prekursorów postępowej myśli poczynając od Lukrecjusza aż po Andrzeja Frycza Modrzewskiego i Stanisława Staszica”, rosyjskich myślicieli Herzena, Czernyszewskiego, materialistów niemieckich – Ludwika Fuerbacha i innych, a także wydawać książki z serii „Biblioteka Utworów Dramatycznych” i „Biblioteka Klasyków Obcych i Polskich”²⁴; że Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych w 1955 r. obchodziły 10-lecie istnienia²⁵. Ponadto pisano o pracy Państwowego Przedsiębiorstwa Fotogrametrii i Kartografii, założonego w 1950 r.²⁶, o przeniesieniu siedziby Polskiego Wydawnictwa Muzycznego na al. Krasińskiego 11²⁷, a zwłaszcza o utworzeniu Wydawnictwa Literackiego, które zaczęło działalność 10 stycznia 1953 r.²⁸ Celem Wydawnictwa Literackiego – jak pisano wówczas w „Dzienniku Polskim” – „pierwszej w kraju tego typu regionalnej placówki wydawniczej” była „działalność edytorska związana z południową Polską, związana tematycznie i personalnie poprzez twórców dawnych i współczesnych”, dlatego też wydawnictwo postanowiło wydać na początku następujące książki: *W roztokach* Władysława Orkana, powieść *Dwie noce* Walerego Łozińskiego, *Poezje* Adama Asnyka, *Igrce w Barbakanie* Adama Polewki oraz *Astrolabium z jodłowego drzewa* – poemat o Mikołaju Koperniku Tadeusza Śliwiaka²⁹. Wydawnictwo Literackie wydawało również książki w serii „Biblioteka Polska” przeznaczone dla Polaków za granicą. W serii tej ukazywała się jedna książka miesięcznie, np. Józefa

²⁰ *Książka szuka czytelnika*, ibidem, 1949, nr 123, s. 6.

²¹ *Zobowiązania pracowników SWO „Czytelnik”*, ibidem, 1950, nr 286, s. 6.

²² (w), *Delegatura krakowska „Czytelnika” wykonała plan w 123,9%*, ibidem, 1950, nr 201, s. 5.

²³ *[1.725.000 książek...]*, ibidem, 1949, nr 150, s. 5.

²⁴ *Co planuje na rok 1950 Państwowy Instytut Wydawniczy*, ibidem, 1950, nr 6, s. 5.

²⁵ *200 milionów książek PZWS*, ibidem, 1955, nr 120, s. 1.

²⁶ (Cyb), *Jak powstają mapy i atlasy*, ibidem, 1950, nr 216, s. 4.

²⁷ *Wydawnictwo Muzyczne we własnym lokalu*, ibidem, 1952, nr 273, s. 6.

²⁸ K. Zbijewska, *Wydawnictwo Literackie rozpoczęło swą działalność*, ibidem, 1953, nr 25, s. 3.

²⁹ (ki), *Pierwsze tomy „Wydawnictwa Literackiego”*, ibidem, 1953, nr 188, s. 3.

Ignacego Kraszewskiego *Chata za wsią*, Elizy Orzeszkowej *Cham*, *Dziurdziowie* czy Marii Rodziewiczówny *Dewajtis*³⁰.

Nie zapomniano o innych wydawnictwach: wspomniano o powołaniu na początku 1953 r. spółdzielni wydawniczej „Sport i Turystyka”, która przejęła akcję wydawniczą z zakresu kultury fizycznej i turystyki (wydawnictwa sportowe zaczęły ukazywać się w 7 seriach, np. „Biblioteka Sportowa”, „Popularna Biblioteka Sportowa”, „Biblioteka Kultury Fizycznej”, „Sport w obrazach”³¹), pisano o dorobku Państwowego Wydawnictwa Naukowego, które wydawało „coraz więcej i lepszych podręczników, przeciętnie 10 nowych skryptowo wydanych podręczników na miesiąc”³². Informowano o wydanych przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich w ciągu 10 lat istnienia 1186 książkach i podręcznikach lekarskich, monografiach, atlasach, słownikach i in., w łącznym nakładzie 13 140 000 egz.³³, czy o 80 mln egzemplarzy książek wydanych w ciągu takiego samego okresu przez Naszą Księgarnię³⁴.

Na łamach „Dziennika Polskiego” pojawiły się także informacje i ciekawostki dotyczące zagranicznych wydawców: m.in. pisano o ofiarowaniu przez wydawców amerykańskich 200 tomów najnowszych wydawnictw bibliotece Białego Domu. Zwyczaj darowania książek rozpoczął się w 1929 r., kiedy to przy przeprowadzaniu inwentaryzacji Białego Domu z okazji objęcia władzy przez prezydenta Hoovera okazało się, że nie ma tam ani jednej książki³⁵.

Wydawnictwa w latach 1957–1969

Nie osłabło zainteresowanie redakcji sprawami oficyn wydawniczych także w późniejszym okresie. W latach 1957–1969 opublikowano łącznie 135 pozycji dotyczących wydawnictw. Najmniejszą ich liczbę odnotowano w 1960 r. – 3, o 2 więcej w 1961 r., 7 w 1957 r., po 8 w latach 1959, 1965, 1967, 9 publikacji odnotowano w 1962 r., 10 w 1966 r., w dwóch latach to jest w 1958 i 1969 r. wynik utrzymał się na poziomie 13, w 1968 podniósł się do 15, w 1964 wynosił 16, najwięcej publikacji – 20 – ogłoszono drukiem w 1963 r.

Do pozycji ogólnie przedstawiających sytuację w polskich wydawnictwach w omawianych latach można zaliczyć ciekawy artykuł Krystyny Staniek, w którym nawoływała m.in. do reorganizacji wydawnictw, zmiany profilu wydawniczego i uwzględnienia w nim odpowiednich kryteriów artystycznych (w związku, jak pisała, z inwazją „lekkiej literatury rozrywkowej”). Autorka poruszyła problem zalegających w magazynach książek w językach obcych, zdezaktualizowanych broszur

³⁰ *Biblioteka dla rodaków za granicą*, ibidem, 1956, nr 132, s. 3.

³¹ *Nowe wydawnictwa sportowe i książki czekają na sportowców*, ibidem, 1953, nr 123, s. 5.

³² (r-r), *Obyś nie psuł oczu nad skryptem*, ibidem, 1953, nr 255, s. 6.

³³ *Dorobek PZWL*, ibidem, 1955, nr 127, s. 1.

³⁴ *80 milionów książek wydała w minionym 10-leciu „Nasza Księgarnia”*, ibidem, 1955, nr 292, s. 2.

³⁵ (G), *Książki dla Białego Domu*, ibidem, 1954, nr 25, s. 3.

propagandowych, milionowych nakładów tych samych tytułów, które były przyczyną obniżenia przez wydawnictwa planu wydawniczego na rok 1958 o 35%³⁶.

Tab. 3. Wydawnictwa na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1957–1969

Rok	Wydawnictwa (liczba publikacji)
1957	7
1958	13
1959	8
1960	3
1961	5
1962	9
1963	20
1964	16
1965	8
1966	10
1967	8
1968	15
1969	13
łącznie	135

Źródło: obliczenia własne

Krytyczne wypowiedzi skierowane były również w stronę konkretnych oficyn wydawniczych. W 1957 r. redakcja „Dziennika Polskiego” ostro oceniała krakowskie Wydawnictwo Literackie za prowadzoną politykę wydawniczą, zarzucając, iż w jego planach edytorskich „brak jest najlepszych pozycji naszej literatury, śmiesznie mało przekładów ostatnich nowości zagranicznych, a tu Bałucki w 12 tomach!”³⁷. Ale już w następnym, jubileuszowym roku podawano informacje o osiągnięciach tegoż wydawnictwa, które w ciągu 5 lat istnienia wydało 403 tytuły w łącznym nakładzie 5 618 300 egz.³⁸ Redaktorzy „Dziennika” przeprowadzili wiele rozmów z dyrektorami WL: Aleksandrem Słapą³⁹, a następnie Jerzym Skórnickim. Z rozmów wynikało m.in., że Skórnicki zdecydowanie preferował twórców lokalnych, w stosunku 2:1, np. na 30 pozycji współczesnej pozycji beletrystycznej wydano 20 powieści autorów krakowskich, ponadto wydano 46 debiutów pisarskich wybitnych później autorów, takich jak Sławomir Mrożek czy Julian Kawalec⁴⁰. W 1968 r. J. Skórnicki twierdził, że Wydawnictwo Literackie stosowało zasadę pełnego wachlarza tematycznego wiązą-

³⁶ K. Staniek, *Niełatwe sprawy książki*, ibidem, 1957, nr 226, s. 3.

³⁷ I. Marcisz, *O książkach, wydawcach, ich planach i kłopotach*, ibidem, 1957, nr 87, s. 3–4.

³⁸ *5 lat Wydawnictwa Literackiego*, ibidem, 1958, nr 119, s. 3.

³⁹ *10 minut z Aleksandrem Słapą*, ibidem, 1963, nr 255, s. 3.

⁴⁰ *Książki krakowskich pisarzy*, ibidem, 1965, nr 287, s. 3–4.

cego poszczególne dyscypliny humanistyki z naturalną przewagą literatury pięknej. Według niego około 35% planów WL wypełniały utwory literatury współczesnej, 30% poświęcono klasycie polskiej. Pozostałe pozycje stanowiły literatura dla dzieci i młodzieży, teatralia, publikacje z zakresu sztuki, wspomnienia i historia, eseje i historia literatury, wydawnictwa albumowe. W rozmowach podkreślano fakt, że w WL debiutowali Jan Błoński, Ludwik Flaszen, Julian Kawalec, Włodzimierz Maciąg, Sławomir Mrożek⁴¹.

Krytycznej ocenie poddano również PWN i wydawaną przez tę firmę edytorскую *Wielką Encyklopedię Powszechną*: pisano oskarżycielsko o stratach finansowych spowodowanych niewłaściwą polityką wydawniczą PWN, na którą złożyło się ok. 150 mln zł w nietrafionych czytelniczko książkach, zalegających magazyny. Podczas konferencji prasowej w PWN przewrotnie skrytykowano realizowany program w zakresie wydawania przekładów z języków obcych, np. wytknięto, że w planie wydawniczym na rok 1968 znalazło się „aż” 81% książek autorów z państw zachodnich i „tylko” 19% z krajów socjalistycznych⁴². W tej sterowanej odgórnie agresywnej kampanii „antysyjonistycznej”, której obiektem stało się zasłużone wydawnictwo i *Encyklopedia* wziął więc udział i „Dziennik Polski”. Należy w tym miejscu jednak zaznaczyć, że w niewielkim stopniu, bowiem opublikowane w „Dzienniku” artykuły były przede wszystkim tekstami agencyjnymi, zamieszczonymi zwykle na 3 lub 5 stronie⁴³.

Ponadto na łamach gazety pisano o innych wydawnictwach, zarówno polskich, jak i zagranicznych, np. o krakowskim oddziale Państwowego Wydawnictwa Naukowego i jego pracy⁴⁴, informowano o konferencji przedstawicieli wydawnictw muzycznych Bułgarii, Czechosłowacji, Węgier, Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Polski odbywającej się w Polskim Wydawnictwie Muzycznym⁴⁵. Z okazji jubileuszu 20-lecia „Czytelnika”, z uznaniem wyrażano się o jego dorobku edytorskim, na który złożyło się w ciągu 20 lat istnienia 4 800 tytułów w 82 mln egzemplarzy⁴⁶. Podobnie oceniano dorobek edytorski w 20-leciu stowarzyszenia PAX, którego Instytut Wydawniczy opublikował ponad 1000 tytułów książek oraz wydawał dziennik „Słowo Powszechnie”⁴⁷. Opisano również 20-lecie działal-

⁴¹ (TD), *Piętnaście lat Wydawnictwa Literackiego*, ibidem, 1968, nr 110, s. 1.

⁴² *Spółeczne konsultacje planu wydawniczego*, ibidem, 1968, nr 139, s. 4.

⁴³ Sprawa dotyczyła hasła obozy koncentracyjne hitlerowskie, w którym m.in. podano, że w obozach zginęło 99% Żydów, ok. 1% Cyganów i inni, co spowodowało nagonkę na Żydów, zwolnienia dziennikarzy z redakcji wydawnictwa oraz sprostowania, które wydano w postaci wkładki do encyklopedii z nowo opracowanym hasłem. Szerzej o tych sprawach napisano w tejże wkładce. Należy tu wspomnieć, że redaktorzy opracowujący hasła z zakresu historii współczesnej, czyli Stefan Staszewski, Tadeusz Zabłudowski i Jerzy Baumritter zostali usunięci z zespołu redakcyjnego PWN.

⁴⁴ S. Dziki, *Wydawnictwo bez oprawy*, ibidem, 1962, nr 61, s. 4.

⁴⁵ (s.d.), *Obrady przedstawicieli wydawnictw muzycznych 5 krajów*, ibidem, 1962, nr 131, s. 6.

⁴⁶ *Uroczystość w 20-lecie „Czytelnika”*, ibidem, 1964, nr 241, s. 1.

⁴⁷ (k), *Dwudziestolecie Pax-u*, ibidem, 1965, nr 172, s. 1.

ności Państwowego Wydawnictwa Rolniczego i Leśnego⁴⁸ oraz krakowski oddział Ossolineum, w związku ze 150. rocznicą istnienia biblioteki i wydawnictwa⁴⁹.

Pojawiały się artykuły prezentujące firmy i wydawców zagranicznych, np. w czasie trwania targów książki we Frankfurcie padła myśl o założeniu europejskiej spółdzielni wydawniczej „Edit-Europa”, w której 6 wydawców z Anglii, Francji, Hiszpanii, Szwecji, Włoch i RFN współpracowałoby w zakresie wydawania wybitnych dzieł literatury krajowej w kilku językach europejskich⁵⁰, pisano o wydawnictwie Reclam Verlag z Lipska (w związku z wystawą jego książek w Nowej Hucie), założonym w 1828 r., a zwłaszcza o wydawanej od 1867 r. serii publikacji kieszonkowych. Do 1963 r. wydało ono 350 tytułów książek w nakładzie 12 mln egz., a z polskich utworów ukazały się m.in. *Poezje Adama Mickiewicza*, *Halka* Stanisława Moniuszki, *Niemcy* Leona Kruczkowskiego⁵¹. Podawano informacje, że jedno z wydawnictw budapeszteńskich popularyzowało poezję, dołączając do tomiku płyty z recytacjami niektórych publikowanych w nim wierszy, które deklamowali najwybitniejsi aktorzy węgierscy⁵² (podobnie postąpiły Państwowe Polskie Nagrania „Muza”, które wydały kilka płyt poświęconych współczesnym polskim poetom. Na płytach znani poeci, m.in. Wisława Szymborska, Anna Kamieńska, Tadeusz Różewicz i Tadeusz Nowak, prezentowali swoje wybrane wiersze w autorecytacjach⁵³). Polskie książki eksponowano także za granicą, np. w Pradze, w salach ośrodka Kultury Polskiej, otwarto wystawę „Polskie słowniki i leksykony” zorganizowaną przez Wiedzę Powszechną⁵⁴, a w Bolonii podczas międzynarodowej wystawy wydawnictw uniwersyteckich i akademii nauk przyznano „Ossolineum” złoty medal ufundowany przez prezydium rządu włoskiego⁵⁵.

Informowano również o nowych inicjatywach związanych z edytorstwem, m.in. o powołaniu do życia krakowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek z prezesem Władysławem Negreyem na czele. Dzięki staraniom tegoż Oddziału od grudnia 1969 r. mieszkańcy miasta mogli zapoznać się z ogólnopolskim przeglądem nowości wydawniczych miesiąca (książek, które niebawem miały znaleźć się na rynku)⁵⁶.

W omawianych latach wydawnictwa, tak jak i w poprzednich okresach, były organizatorami różnych wystaw. Przykładowo: w 1958 r. Państwowy Instytut Wydawniczy urządził wystawę swojego dorobku wydawniczego (ponad 900 tytułów) w Domu Książki w Krakowie⁵⁷, z inicjatywy PWN otwarto wystawę wydaw-

⁴⁸ *W telegraficznym skrócie*, ibidem, 1967, nr 306, s. 2.

⁴⁹ *Jubileusz Ossolineum*, ibidem 1967, nr 277, s. 3.

⁵⁰ *Międzynarodowa firma wydawnicza*, ibidem, 1958, nr 155, s. 6.

⁵¹ *Reclam Verlag wydaje najmniejsze książki w NRD*, ibidem, 1969, nr 240, s. 4.

⁵² *„Mówiące” tomiki*, ibidem, 1964, nr 155, s. 3.

⁵³ J. Kydryński, *Nam śpiewają a „Muzie”*, ibidem, 1968, nr 36, s. 4.

⁵⁴ *W telegraficznym skrócie*, ibidem, 1965, nr 261, s. 2.

⁵⁵ *Złoty medal dla wydawnictwa „Ossolineum”*, ibidem, 1969, nr 223, s. 3.

⁵⁶ (au), *Książki, których jeszcze nie ma w witrynach księgarskich*, ibidem, 1969, nr 284, s. 6.

⁵⁷ (cz), *Wystawa dorobku wydawniczego PWN*, ibidem, 1958, nr 268, s. 6.

nictw Akademie-Verlag Berlin (NRD)⁵⁸, ponadto PWN zorganizował ekspozycję książek angielskich wydawnictwa Oxford University Press⁵⁹. Czynna była również wystawa książek francuskiego wydawnictwa z Paryża Gauthiel-Willards⁶⁰, wystawa wydawnictw Nakladatelstvi Československe Akademie Ved i Slovenskej Akademie Ved⁶¹, następnie ekspozycja publikacji Rumuńskiej Akademii Nauk⁶². Informowano ponadto o mającej odbyć się (w związku z przygotowaniem do Dni Oświaty, Książki i Prasy w 1969 r.) wystawie prezentującej dorobek wydawnictw Ossolineum, Polskiego Wydawnictwa Muzycznego, Wydawnictwa Literackiego, Oddziałów PAN, Wydawnictwa Artystyczno-Graficznego⁶³.

Wydawnictwa prowadziły również inną działalność kulturalną, np. „Iskry” zorganizowały w Krakowskim Domu Kultury spotkanie z czytelnikami pt. „Prawdziwa cnota krytyk się nie boi – autorzy serii «Stańczyka»”, w którym wzięli udział m.in. Ludwik Jerzy Kern, Tadeusz Kubiak, Tadeusz Kwiatkowski, Janusz Osęka, Józef Prutkowski i Marian Załucki⁶⁴.

Księgarnie i antykwariaty w latach 1945–1948

Ważne miejsce w drodze książki do czytelnika zajmują księgarnie i antykwariaty. Redaktorzy „Dziennika Polskiego” donosili o różnych wydarzeniach dotyczących ówczesnego rynku księgarskiego i antykwarycznego. W interesującym nas okresie ukazało się łącznie 27 wypowiedzi dotyczących księgarń i antykwariatów. Najwięcej zanotowano ich w 1945 r. – 9, najmniej w 1948 r. – 5. W 1946 r. zarejestrowano 7 tego typu tekstów, w 1947 r. o jeden mniej czyli 6.

Tab. 4. Księgarnie i antykwariaty na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1945–1948

Rok	Księgarnie i antykwariaty (liczba publikacji)
1945	9
1946	7
1947	6
1948	5
łącznie	27

Źródło: obliczenia własne

Jaki obraz księgarń i antykwariatów jawił się na podstawie analizy treści publikacji zamieszczonych na łamach „Dziennika Polskiego”?

⁵⁸ *Wystawa książki niemieckiej*, ibidem, 1959, nr 93, s. 6.

⁵⁹ *Wystawa książki angielskiej*, ibidem, 1959, nr 117, s. 6.

⁶⁰ *Notujemy*, ibidem, 1961, nr 120, s. 6.

⁶¹ *[O godzinie 12 w sali Domu Książki...]*, ibidem, 1963, nr 297, s. 8.

⁶² (k), *Wystawa wydawnictw Rumuńskiej Akademii Nauk*, ibidem, 1963, nr 109, s. 6.

⁶³ (pa), *Dorobek krakowskiego edytorstwa*, ibidem, 1969, nr 36, s. 4.

⁶⁴ (sd), *Spotkanie z „Iskrami”*, ibidem, 1966, nr 113, s. 6.

W latach 1945–1948 wiele informacji dotyczyło otwarcia nowych księgarń, m.in. pisano o otwarciu w Łodzi księgarni wojskowej⁶⁵, o rozpoczęciu działalności pierwszej księgarni polskiej w Opolu⁶⁶, o otwarciu księgarni „Czytelnika” w Krakowie, prowadzącej sprzedaż dzienników i czasopism krajowych i zagranicznych oraz broszur i książek⁶⁷, o założeniu przez Związek Byłych Więźniów Politycznych księgarni połączonej z restauracją⁶⁸. Opisywano również uroczystości związane z rocznicami założenia i działalności istniejących księgarń, np. wspomniano o uroczystej imprezie zorganizowanej z okazji 70-lecia istnienia działalności Księgarni S.A. Krzyżanowskiego⁶⁹.

Na łamach „Dziennika Polskiego” podawano informacje o sprawach organizacyjnych, a następnie o różnych zjazdach, zebraniach czy konferencjach księgarzy polskich, np. o pierwszej po wojnie rejestracji księgarzy⁷⁰, zjeździe organizacyjnym Księgarzy Dolnośląskich⁷¹, walnym zebraniu Związku Księgarzy Polskich⁷², konferencji księgarzy spółdzielczych na temat rozprawienia materiałów piśmienniczych i podręczników szkolnych⁷³.

Księgarnie często włączały się w ogólnopolskie lub lokalne akcje, np. w związku z Tygodniem Książki dla Wrocławia i Ziemi Zachodnich Księgarnia Ossolineum ofiarowała Bibliotece Narodowej 100 tomów⁷⁴, z okazji świąt Bożego Narodzenia księgarnia S.A. Krzyżanowskiego przekazała nieodpłatnie po 5 i 10 egzemplarzy tytułów książek (m.in. Zofii Bronikowskiej *7 milowe buty*, Aleksandra Fredry *Paweł i Gawęł* czy *Toffi* Kazimierzy Szarlitówny) jako dodatek gwiazdkowy dla najbiedniejszych dzieci⁷⁵. Ponadto, w Krakowie, pracownicy księgarni „Czytelnik” ufundowali 5 biblioteczek 10-tomowych dla przodowników pracy z terenu Krakowa wskazanych przez Okręgową Komisję Związków Zawodowych⁷⁶.

Poszczególne księgarnie organizowały liczne wystawy i konkursy wystaw: m.in. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych w porozumieniu ze Związkiem Księgarzy Polskich zorganizowały konkurs wystaw księgarskich, w którym wzięło udział 27 księgarń z województwa krakowskiego⁷⁷, a w ramach Tygodnia Oświaty w 1947 r. Koło Łódzkie Związku Księgarzy Polskich uruchomiło Ogólnokrajową Wystawę Powojennej Książki Polskiej mającą na celu „pokazanie społeczeń-

⁶⁵ [Otwarcie Księgarni wojskowej], *ibidem*, 1945, nr 34, s. 3.

⁶⁶ *Wzdłuż i wszerek Polski*, *ibidem*, 1945, nr 126, s. 3.

⁶⁷ *Nowa księgarnia „Czytelnika”*, *ibidem*, 1946, nr 44, s. 5.

⁶⁸ *gz*, *Restauracja-księgarnia*, *ibidem*, 1946, nr 124, s. 3.

⁶⁹ [70-lecie księgarni S.A. Krzyżanowskiego], *ibidem*, 1945, nr 145, s. 5.

⁷⁰ [Rejestracja księgarzy], *ibidem*, 1945, nr 1, s. 7.

⁷¹ *Zjazd Księgarzy we Wrocławiu*, *ibidem*, 1946, nr 295, s. 4.

⁷² *Walne zebranie Związku Księgarzy Polskich Krakowskiego*, *ibidem*, 1947, nr 113, s. 5.

⁷³ *Ogólnopolska konferencja księgarzy spółdzielczych*, *ibidem*, 1946, nr 166, s. 3.

⁷⁴ [100 tomów wydawnictw BN...], *ibidem*, 1945, nr 255, s. 4.

⁷⁵ *Komunikaty*, *ibidem*, 1946, nr 346, s. 6.

⁷⁶ *Czyn przedkongresowy pracowników księgarni „Czytelnik”*, *ibidem*, 1948, nr 327, s. 6.

⁷⁷ *Wynik konkursu wystaw księgarskich*, *ibidem*, 1948, nr 104, s. 4.

stwu polskiemu dorobku wydawniczego w działach państwowym, spółdzielczym i prywatnym”⁷⁸.

Pojawiały się również wiadomości dotyczące księgarstwa, jego osiągnięć i problemów w innych krajach, np. czeskie ministerstwo informacji zamierzało wraz z ministerstwem handlu wydać zarządzenie regulujące rynek książki w Czechosłowacji, ponieważ – zdaniem ministerstwa – zbyt wielu księgarzy bojkotowało książki i dzieła postępujących pisarzy⁷⁹.

Księgarnie i antykwariaty w latach 1949–1956

Problemy rynku księgarskiego i antykwarycznego poruszane były na łamach gazety również w późniejszym okresie. W latach 1949–1957 wydrukowano łącznie 77 wypowiedzi poruszających temat księgarń i antykwariatów. Najwięcej publikacji odnotowano w 1950 r. – 13, w latach 1953–1954 po 12, w latach 1949, 1951 i 1956 po 9, w 1955 było ich 7. Najmniej, bo 6, zarejestrowano w 1952 r.

Tab. 5. Księgarnie i antykwariaty na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1949–1956

Rok	Księgarnie i antykwariaty (liczba publikacji)
1949	9
1950	13
1951	9
1952	6
1953	12
1954	12
1955	7
1956	9
łącznie	77

Źródło: obliczenia własne

Podobnie jak w latach poprzednich wielokrotnie podawano informacje o nowo otwartych księgarniach, pisano m.in. o rozpoczęciu działalności 11 z kolei księgarni „Domu Książki” w Krakowie (księgarnia ta, specjalizująca się w literaturze rolniczej była, jak podawano w „Dzienniku”, słabo zaopatrzona w lektury dla młodzieży⁸⁰) czy o otwarciu, również w Krakowie, księgarni Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej⁸¹.

Księgarnie, wzorem lat ubiegłych, organizowały liczne konkursy i wystawy, np. z okazji kolejnej rocznicy Rewolucji Październikowej komitet wykonawczy Miesiąca Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej zorganizował konkurs wystaw księgar-

⁷⁸ *Ogólnokrajowa wystawa powojennej książki polskiej*, ibidem, 1947, nr 116, s. 4.

⁷⁹ *W Czechosłowacji*, ibidem, 1948, nr 22, s. 6.

⁸⁰ (m), *W nowouruchomionej księgarni*, ibidem, 1955, nr 94, s. 6.

⁸¹ *Księgarnia TPPR w zabytkowej sali*, ibidem, 1949, nr 352, s. 6.

skich⁸², z okazji „Dni Krakowa” księgarnie uruchomiły okolicznościowe wystawy tematycznie związane z historią i zabytkami miasta⁸³, a w celu uczczenia 130. rocznicy Wydawnictwa im. Ossolińskich księgarnia nowości „Domu Książki” w Krakowie urządziła ekspozycję książek tegoż wydawnictwa⁸⁴.

Omawiane lata to okres realizowania Planu 6-letniego, co było widoczne także w publikacjach dotyczących księgarń i antykwariatów: czytelnik mógł dowiedzieć się z nich m.in., że w pierwszym półroczu 1955 r. placówki PP „Dom Książki” w województwie krakowskim wykonały 105,5% planu, sprzedając ponad 3 mln książek, a najwięcej książek sprzedała Księgarnia Naukowa przy ul. Podwale 6 w Krakowie⁸⁵.

Niektóre księgarnie i ich pracownicy poddawani byli krytyce: na łamach „Dziennika Polskiego” pisano m.in., że księgarze wysprzedawali co atrakcyjniejsze książki, o których dowiadywano się „drogą kumoterstwa”, a nabywano w wielkiej dyskrecji⁸⁶. Zofia Cnotówna z kolei alarmowała, że w 1951 r. w Nowej Hucie nie działała żadna księgarnia⁸⁷.

Wiele publikacji dotyczyło „Domu Książki”: 1 stycznia 1950 r. powołano do życia Centralę Obrotu Księgarskiego „Dom Książki”, której celem było m.in. „stworzenie warunków sprzyjających planowemu obrotowi książką, usprawnienie i potaniecie obrotu książką przez skrócenie drogi od wydawcy do czytelnika, poszerzenie uspołecznionej sieci księgarskiej, rozbudowa księgarń specjalizowanych”⁸⁸. Aby zrealizować te zadania, „Dom Książki” przejął całkowitą produkcję wydawniczą państwową i spółdzielczą. Przedsiębiorstwo zorganizowało akcję sprzedaży książek przez kolporterów w celu, jak pisano na łamach gazety, podniesienia kulturalnego i zawodowego poziomu pracujących⁸⁹. Prowadziło też szeroko pojętą działalność kulturalno-oświatową: organizowało akademie (np. z okazji kolejnych rocznic ogłoszenia *Manifestu PKWN*⁹⁰), loterie, w których można było wygrać biblioteczki, motocykle, rowery, radiodbiorniki⁹¹, prelekcje w zakładach pracy i kołach TPPR (np. na temat literatury radzieckiej, w związku z Miesiącem Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w 1952 r.)⁹². Oprócz tego, w 1951 r., „Dom Książki” uruchomił antykwariat w Krakowie⁹³, a w Warszawie – w celu zaznajomienia czytelników z bieżącą produkcją wydawniczą – wzorcownie książki radzieckich, egzemplarzy

⁸² *Wyniki konkursu wystaw księgarskich*, ibidem, 1950, nr 10, s. 4.

⁸³ *Notujemy*, ibidem, 1953, nr 135, s. 6.

⁸⁴ *Notujemy*, ibidem, 1956, nr 278, s. 4.

⁸⁵ (k), *3 miliony książek*, ibidem, 1955, nr 168, s. 4.

⁸⁶ (b), *Nieprzyjemne praktyki księgarń*, ibidem, 1955, nr 199, s. 4.

⁸⁷ Z. Cnotówna, *Książka w Nowej Hucie*, ibidem, 1951, nr 141, s. 3.

⁸⁸ *Co to jest „Dom Książki”*, ibidem, 1950, nr 122, s. 3.

⁸⁹ *Książkę możesz kupić w zakładzie pracy*, ibidem, 1950, nr 327, s. 3.

⁹⁰ *Akademia w Domu Książki*, ibidem, 1955, nr 172, s. 4.

⁹¹ *Notujemy*, ibidem, 1954, nr 111, s. 6.

⁹² *Prelekcje o literaturze radzieckiej*, ibidem, 1952, nr 307, s. 6.

⁹³ *Upragniony antykwariat „Domu Książki”*, ibidem, 1951, nr 183, s. 4.

okazowych oraz wystawę radzieckich nowości wydawniczych⁹⁴. Zorganizował również sieć księgarń specjalistycznych, które były wyposażone w kompletny wybór książek z jednego działu, np. radzieckie, społeczno-polityczne, naukowe, techniczne, wojskowe, sportowe i inne⁹⁵. Księgarnie DK prowadziły różnorodną działalność, np. jedna z księgarń w Wałbrzychu chcąc podnieść poziom sprzedaży zorganizowała w kopalniach i fabrykach porcelany w dniach wypłat ruchomą sprzedaż książek⁹⁶.

Nie pominięto informacji dotyczących krajów socjalistycznych, np. pisano, że w ZSRR istniały księgarnie na pastwiskach, zaś w obwodzie Tałdy Kurgańskim zorganizowano objazdowe kioski księgarskie⁹⁷.

Księgarnie i antykwariaty w latach 1957–1969

W latach 1957–1969 ukazały się 143 publikacje poruszających zagadnienia księgarń i antykwariatów. Tylko jedną wypowiedź zanotowano w 1963 r., 5 w 1965 r., 6 w 1962 r., po 7 w latach 1957–1958. Pozostałe wyniki były wyższe i wynosiły: 11 w 1967 r., po 12 w latach 1961, 1966 i 1969, 14 w 1968 r., 15 w 1964 r. Najwięcej zaś publikacji odnotowano w 1960 r. – 20 oraz w 1959 r. – 21.

Tab. 6. Księgarnie i antykwariaty na łamach „Dziennika Polskiego” w latach 1957–1969

Rok	Księgarnie i antykwariaty (liczba publikacji)
1957	7
1958	7
1959	21
1960	20
1961	12
1962	6
1963	1
1964	15
1965	5
1966	12
1967	11
1968	14
1969	12
łącznie	143

Źródło: obliczenia własne

W omawianym okresie bardzo wiele wypowiedzi dotyczyło „Domu Książki”, jego placówek i działalności. Na podstawie analizy zgromadzonych materiałów możemy

⁹⁴ *Wzorcownia książek radzieckich*, ibidem, 1951, nr 158, s. 2.

⁹⁵ *Księgarnie specjalne*, ibidem, 1951, nr 37, s. 6.

⁹⁶ *Sprzedaż książek w zakładach pracy*, ibidem, 1950, nr 111, s. 5.

⁹⁷ *U przyjaciół w Związku Radzieckim*, ibidem, 1949, nr 301, s. 3.

dowiedzieć się m.in., że w 1957 r. kierownictwo „Domu Książki” w Krakowie otworzyło Salon Poezji, Dramatu, Eseju i Sztuki, w którym, jak pisano, panowała dobra atmosfera, a zatrudnieni pracownicy byli kompetentni. Inicjatorzy tego pomysłu chcieli, aby salon skupił „całość dorobku poetyckiego rodzinnego i obcego, jakkolwiek wyłączenie w języku polskim”⁹⁸. Ponadto szczycono się wynikami sprzedaży placówek „Domu Książki”, zwłaszcza Krakowskiego Przedsiębiorstwa „Domu Książki”, które w 1958 r. wykonało półroczne zadanie planowe 15 dni przed terminem i w związku z tym miało najlepsze w kraju wyniki ekonomiczne oraz największą wydajność pracy. Potrafiło również umiejętnie połączyć handel księgarski z pracą społeczno-kulturalną, organizując m.in. aukcje bibliofilskie, wystawy wydawnictw, przeglądy nowości, konkursy⁹⁹. Księgarnie „Domu Książki” w 1959 r., w związku z Tygodniem Literatów Krakowskich (10–17 maja), organizowały liczne wystawy i konkursy, które w tym okresie poświęcone były twórczości krakowskiego środowiska literackiego¹⁰⁰. W 1961 r. księgarnia „Domu Książki” przy ul. Sławkowskiej 9 zorganizowała konkurs na nazwę dla tej placówki¹⁰¹, w wyniku którego księgarnia otrzymała nazwę „Pod zieloną gęsią”¹⁰².

Gdy w 1962 r. Wydział Propagandy KC PZPR wystąpił z inicjatywą zorganizowania wzorcowych punktów kolportażu literatury społeczno-politycznej i społecznie zaangażowanej, których celem było dotarcie z książką do czytelnika w miejscach, gdzie sieć księgarska nie była jeszcze rozwinięta, krakowski „Dom Książki” przystąpił do akcji, ale zakłady pracy zlekceważyły ją, nie pobierając nawet książek z punktów rozdzielczych¹⁰³. Pracownicy „Domu Książki” byli za swoją pracę nagradzani: podczas spotkania pracowników z przedstawicielami władz w 1963 r. 9 księgarzy otrzymało nagrody ufundowane przez ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Prezydium WRN i RN w Krakowie¹⁰⁴.

W 1966 r. zaatakowano kierownictwo „Domu Książki” za to, że to ono, a nie księgarze, decydowało o tym, jakie książki miały być zamówione z Warszawy¹⁰⁵. W 1968 r. dyrektor Centrali Księgarstwa „Dom Książki”, Kazimierz Bajerowicz, przekazał przewodniczącemu komitetu wykonawczego budowy Centrum Zdrowia Dziecka deklarację wpłaty miliona zł. Księgarstwo zobowiązało się ufundować dla biblioteki przyszłego centrum księgozbiór literatury dziecięcej i młodzieżowej składający się z 5–7 tys. tomów¹⁰⁶.

Nie zabrakło przedstawienia planów działalności w poszczególnych latach, np. do podstawowych kierunków działalności „Domu Książki” w I półroczu 1969 r. należała modernizacja sieci księgarskiej w województwie krakowskim polegająca na

⁹⁸ (ez), *Tu znajdziesz wszystko*, ibidem, 1957, nr 293, s. 4.

⁹⁹ *Krakowscy księgarze górą*, ibidem, 1958, nr 157, s. 4.

¹⁰⁰ *Tydzień literatów krakowskich*, ibidem, 1959, nr 110, s. 10.

¹⁰¹ *Dni Oświaty, Książki i Prasy*, ibidem, 1961, nr 104, s. 6.

¹⁰² *Księgarnia „Pod zieloną gęsią”*, ibidem, 1961, nr 117, s. 4.

¹⁰³ (S.D.), *Ciekawy eksperyment księgarzy*, ibidem, 1962, nr 95, s. 2.

¹⁰⁴ (k), *Odnaczenia i nagrody dla zasłużonych księgarzy*, ibidem, 1963, nr 111, s. 6.

¹⁰⁵ *Jeszcze w sprawie Domu Książki*, ibidem, 1966, nr 3, s. 4.

¹⁰⁶ *Milion zł od księgarzy na Centrum Zdrowia Dziecka*, ibidem, 1968, nr 69, s. 1.

zwiększeniu ekspozycji zewnętrznej i wewnętrznej, dostępu do półek, rozbudowie zaplecza¹⁰⁷.

Wzorem lat ubiegłych informowano o otwarciu nowych placówek handlu księgarskiego, m.in. donoszono o uruchomieniu nowej księgarni w Krakowie w hotelu „Cracovia”¹⁰⁸ czy o największej księgarni mieszczącej się w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie (o powierzchni ponad 1 tys. m²), do której książki sprowadzano z całego świata¹⁰⁹.

Księgarnie niejednokrotnie były miejscem spotkań czytelników z pisarzami i poetami, którzy podpisywali tam swoje książki. Z czytelnikami spotkali się m.in. Jan Adamczewski¹¹⁰, Jerzy Harasymowicz¹¹¹, Jalu Kurek¹¹², Władysław Machejek¹¹³, Tadeusz Różewicz¹¹⁴, Henryk Vogler¹¹⁵. We wspomnianym powyżej Salonie Poezji „Domu Książki” organizowano spotkania z krakowskimi literatami: Kornelem Filipowiczem¹¹⁶, Józefem Andrzejem Frasikiem¹¹⁷, Jerzym Harasymowiczem, Jalu Kurkiem, Tadeuszem Nowakiem, Stanisławem Skonecznym, Teresą Sochą-Lisowską, Tadeuszem Śliwiakiem i innymi¹¹⁸.

Księgarnie nadal organizowały różnorakie wystawy, oprócz wspomnianych wcześniej pisano m.in. o wystawie książek wydawnictwa „Volk und Wissen” z Berlina, w której dominowała literatura pedagogiczna, dydaktyczna, metodyka nauczania¹¹⁹, wystawie amerykańskich wydawnictw naukowych firmy Mc Graw Hill Book Company z Nowego Jorku¹²⁰, wystawie najnowszych wydawnictw związanych z lotnictwem i astronautyką uruchomionej przez Księgarnię Techniczną w Krakowie¹²¹, czy wystawie zorganizowanej przez The British Council i Krakowski „Dom Książki” z okazji 400. rocznicy urodzin Szekspira, na której znalazło się ponad 300 książek, dzieła Szekspira, biografie, fotografie¹²². Także w Klubie Księgarza czynna była wystawa zorganizowana przez antykwariat naukowy „Domu Książki” w Krakowie z okazji jubileuszu 600-lecia UJ i 600-lecia księgarstwa polskiego.

¹⁰⁷ (S), „Dom Książki” w okresie półrocza, ibidem, 1969, nr 160, s. 4.

¹⁰⁸ (k), *Nowa księgarnia i ciastkarnia w hotelu „Cracovia”*, ibidem, 1965, nr 298, s. 6.

¹⁰⁹ (ten), *Największa księgarnia*, ibidem, 1958, nr 146, s. 4.

¹¹⁰ *Spotkanie z autorem książki „W starym Krakowie”*, ibidem, 1968, nr 293, s. 6.

¹¹¹ *Warto wiedzieć i skorzystać*, ibidem, 1966, nr 298, s. 4.

¹¹² *Spotkanie z Jalu Kurkiem*, ibidem, 1959, nr 19, s. 4.

¹¹³ *Spotkanie z W. Machejkiem*, ibidem, 1959, nr 73, s. 4.

¹¹⁴ *Notujemy*, ibidem, 1959, nr 41, s. 6.

¹¹⁵ *Warto wiedzieć i skorzystać*, ibidem, 1966, nr 31, s. 8.

¹¹⁶ *Notujemy*, ibidem, 1960, nr 4, s. 6.

¹¹⁷ *Dziś*, ibidem, 1960, nr 273, s. 6.

¹¹⁸ *Notujemy*, ibidem, 1959, nr 287, s. 6.

¹¹⁹ *Warto wiedzieć i skorzystać*, ibidem, 1970, nr 23, s. 4.

¹²⁰ (k), *Amerykańskie wydawnictwa naukowe – w Klubie Księgarza*, ibidem, 1960, nr 141, s. 6.

¹²¹ *Notujemy*, ibidem, 1961, nr 204, s. 6.

¹²² (k), *Wystawa Szekspirowska w Klubie Księgarza*, ibidem, 1964, nr 54, s. 4.

Wystawa ta pozwoliła zapoznać się zwiedzającym z przeszło 800 starodrukami (7 inkunabułami i ponad 70 starodrukami z XVI wieku)¹²³.

Osobny temat stanowiły podręczniki: w 1962 r. oszczędność papieru spowodowała ograniczenie nakładów podręczników szkolnych, w związku z tym w szkołach powołano nauczycieli-pełnomocników ds. podręczników, którym księgarnie wydawały podręczniki¹²⁴.

W 1964 r. wprowadzono w Krakowie i województwie krakowskim wypróbowany wcześniej w Łodzi i Szczecinie talonowy system sprzedaży podręczników szkolnych. Pełnomocnicy do akcji zaopatrywania szkół w podręczniki rozdzielali między uczniów talony, upoważniające do odbioru niektórych podręczników w wyznaczonych księgarniach. Na talonach nauczyciele wykreślali tytuły używanych podręczników, które uczniowie otrzymali od starszych klas¹²⁵.

W omawianym okresie pojawiły się artykuły o handlu antykwarycznym, m.in. autorstwa Sylwestra Dzikiego, który widział potrzebę wyodrębnienia antykwariatów z „Domu Książki” w oddzielnej sekcję. Sekcja ta, zdaniem S. Dzikiego, „zajęłaby się rozwiązywaniem aktualnych problemów antykwarstwa, szkoleniem kadry, problemem stworzenia centralnej informacji bibliograficznej”¹²⁶. Autor artykułu uważał bowiem, że specjalna rola antykwariatów nie była doceniana przez macierzystą instytucję.

Świat księgarstwa polskiego dotykały również nieszczęścia: na łamach „Dziennika Polskiego” informowano m.in. o śmierci krakowskiego księgarza Mariana Krzyżanowskiego, nestora księgarzy polskich¹²⁷.

Podsumowanie

Redaktorzy „Dziennika Polskiego” w latach 1945–1969 wiele uwagi poświęcili instytucjom związanym z książką, takim jak biblioteki i archiwa, wydawnictwa, księgarnie i antykwariaty. Po pierwszych publikacjach dotyczących strat, ratowania, odzyskiwania i odnajdywania zbiorów bibliotecznych, zajęto się potrzebami polskiego bibliotekarstwa, a zwłaszcza stworzeniem odpowiednich aktów prawnych. *Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi* z kwietnia 1946 r. dał podstawę tworzenia sieci bibliotecznej w Polsce. Na łamach gazety informowano o nowo otwartych bibliotekach i punktach bibliotecznych, organizowanych kursach, a także o obowiązku rejestrowania bibliotek i wypożyczalni książek. W kolejnych tekstach przedstawiano poszczególne biblioteki, wiele pisano zwłaszcza o Bibliotece Narodowej, Miejskiej Bibliotece Publicznej w Warszawie, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Ossolineum, tworzeniu i działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie. W późniejszych latach redaktorzy „Dziennika” nadal informowali swoich czytelników o obradach, zjazdach, konferencjach poświęconych problemom polskiego bibliotekarstwa, organizowanych kursach bibliotekarskich, rozbudowie

¹²³ (k), *Inkunabuły w Klubie Księgarza*, ibidem, 1964, nr 107, s. 4.

¹²⁴ (k), *Księgarnie zawarły umowy kolporterskie z nauczycielami*, ibidem, 1962, nr 132, s. 6.

¹²⁵ (k), *13 księgarń zaopatruje uczniów w nowe podręczniki*, ibidem, 1964, nr 125, s. 6.

¹²⁶ S. Dziki, *Dwie dusze handlu książkami*, ibidem, 1964, nr 213, s. 3.

¹²⁷ R. Kosiński, *Epitafium dla Krzyżanowskiego*, ibidem, 1964, nr 215, s. 2.

sieci bibliotek publicznych, fachowych i zakładowych. W piśmie pojawiły się również krytyczne wypowiedzi dotyczące prywatnych wypożyczalni, udostępniających zdaniem autorów publikacji – literaturę małowartościową. Wiele informacji dotyczyło organizowanych w bibliotekach i przez biblioteki (zwłaszcza w Bibliotece Jagiellońskiej, a także innych krakowskich bibliotekach: Miejskiej Bibliotece Publicznej, Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej, bibliotece Akademii Sztuk Pięknych) odczytów, konkursów czytelniczych, wystaw książek, spotkań z pisarzami. W pochlebnym tonie utrzymane były wypowiedzi dotyczące bibliotek w krajach socjalistycznych, sporym zainteresowaniem cieszyła się zwłaszcza Biblioteka Publiczna im. Lenina w Moskwie, a ponadto wszelkie inicjatywy w udostępnianiu książek, np. stosowanie bibliobusów w Pradze.

Po 1956 r. wśród wypowiedzi poruszających sprawy bibliotek dominowały te, które dotyczyły Krakowa. Na łamach „Dziennika Polskiego” opisywano kłopoty bibliotek w Nowej Hucie i w poszczególnych osiedlach (zarówno lokalowe, jak i związane z kadrą i księgozbiorem). Tak, jak w poprzednich latach, informowano o otwarciu nowych placówek, o prowadzonych przez biblioteki działaniach kulturalno-oświatowych przejawiających się w organizowaniu różnych imprez literackich, konkursów, wystaw książek. W publikacjach najczęściej prezentowano Bibliotekę Jagiellońską, Miejską Bibliotekę Publiczną w Krakowie, Wojewódzką Bibliotekę Pedagogiczną, Ossolineum. W porównaniu do ubiegłego okresu pojawiło się wiele ciekawostek dotyczących bibliotek z krajów zachodnich: Danii, Włoch, USA. W tym czasie na łamach gazety zaczęto wypowiadać się o zawodzie bibliotekarza, traktowanym jako służba społeczeństwu, pojawiły się również pierwsze teksty na temat biblioterapii. Pisano ponadto o kradzieżach książek, a także przedstawiano dokonywane w bibliotekach wybory czytelnicze, co stało się wielokrotnie pretekstem do oceniania zawartości polskich księgozbiorów.

Na łamach „Dziennika” w pierwszych latach powojennych poruszano również problemy odradzających się do życia firm edytorskich. Z zamieszczonych artykułów czytelnik pisma mógł dowiedzieć się o działających wówczas wydawnictwach: reaktywowaniu istniejących przed wojną oraz tworzeniu nowych. Po wojnie, przez kilka pierwszych lat na polskim rynku wydawniczym działały zarówno firmy państwowe, spółdzielcze, jak i prywatne, kościelne i zakonne, ale publikacje pojawiające się w „Dzienniku” koncentrowały się głównie na oficynach spółdzielczych i państwowych. Zdecydowaną popularnością cieszyła się Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik” (także z uwagi na to, iż „Dziennik” był wydawany przez tę spółdzielnię). Redaktorzy gazety informowali o konferencjach i zjazdach, w których uczestniczyli członkowie „Czytelnika”, planach rozwoju, działalności, organizowanych przez spółdzielnię wystawach czy różnych imprezach kulturalnych. W późniejszych latach wielokrotnie podkreślano rolę „Czytelnika” w upowszechnianiu czytelnictwa, a zwłaszcza jego inicjatywy wydawnicze, takie jak „Wiedza Powszechna”, Tygodniowa Biblioteka Obiegowa, Klub Książki „Odrodzenie”, „Klub Dobrej Książki” i inne. Wiele tekstów dotyczyło planów i zamierzeń edytorskich powstałych wówczas wydawnictw. W latach 1949–1956 panująca w Polsce sytuacja polityczna odzwierciedliła się w zamieszczonych na łamach „Dziennika Polskiego” publikacjach dotyczących rynku wydawniczego. Oprócz przedstawiania planów, zamierzeń lub dokonań wydawniczych często drukowano teksty poświęcone realizacji czynów społecznych,

współzawodnictwu, osiągniętych normom. Nadal pisano o osiągnięciach wydawnictw z różnych miast i regionów kraju, ale coraz częściej koncentrowano się na wydawnictwach krakowskich. Sporo uwagi poświęcono zwłaszcza Wydawnictwu Literackiemu. Po 1956 r. w wielu publikacjach nawoływano do reorganizacji oficyn edytorskich, zmian profilu wydawniczego i ogólnie polityki wydawniczej. Pojawiło się sporo krytycznych wypowiedzi na temat działalności i produkcji wydawniczej wielu firm. Podobnie jak w latach poprzednich przedstawiano dorobek edytorski poszczególnych wydawnictw, a także informowano o imprezach kulturalnych przez nie organizowanych: spotkaniach z pisarzami, wystawach książek, zwłaszcza tych odbywających się w Krakowie.

Tak jak w przypadku wydawnictw, z tekstów zamieszczanych w „Dzienniku Polskim” czytelnik początkowo dowiadywał się o otwarciu pierwszych po wojnie księgarń oraz reaktywowaniu wcześniej istniejących, głównie prywatnych, a w późniejszym okresie o organizowaniu kolejnych placówek handlu księgarskiego, zwłaszcza należących do „Domu Książki”. Sporo miejsca poświęcono omówieniu działalności Związku Księgarzy Polskich oraz organizowanych przez niego zjazdów i konferencji. Na łamach gazety informowano o udziale księgarń w akcjach o zasięgu ogólnopolskim i lokalnym, zwłaszcza dotyczących zbierania książek dla mieszkańców Ziemi Zachodnich oraz Warmii i Mazur, fundowaniu biblioteczek, konkursach wystaw księgarskich, ekspozycjach książek. Od 1949 r. redaktorzy gazety często informowali o przedterminowym wykonaniu planu sprzedaży przez poszczególne księgarnie, co było efektem prowadzonej wówczas polityki państwa. Od 1950 r. w wielu publikacjach pisano o „Domu Książki”, który scentralizował ruch księgarski w Polsce, a także prowadził szeroką działalność kulturalno-oświatową, organizując różnego rodzaju akademie, prelekcje, spotkania z pisarzami, wystawy, konkursy. Z licznych relacji wynika, że w placówkach księgarskich z czytelnikami spotykali się znani krakowscy (i nie tylko) literaci, np. Jan Adamczewski, Kornel Filipowicz, Józef Andrzej Frasiak, Jerzy Harasymowicz, Jalu Kurek, Władysław Machejek, Tadeusz Nowak, Tadeusz Różewicz, Stanisław Skoneczny, Teresa Socha-Lisowska, Henryk Vogler. Na łamach „Dziennika Polskiego” pojawiły się również publikacje dotyczące handlu antykwarycznego i aukcji bibliofilskich, zwłaszcza tych organizowanych w Krakowie. W kilku tekstach pisano o rynku księgarskim za granicą, głównie w ZSRR i innych krajach socjalistycznych.

Po dokonanej analizie zawartości publikacji poruszających tematy instytucji związanych z książką nasuwa się wniosek, że w latach 1945–1948 na łamach „Dziennika Polskiego”, który w owym czasie usiłował pełnić rolę dziennika ogólnopolskiego, drukowano publikacje dotyczące całego kraju, nie ograniczono się tylko do informowania o wydawnictwach, księgarniach czy bibliotekach krakowskich, ale starano się, aby informacje te dotyczyły wymienionych instytucji z różnych regionów kraju. Po 1949 r. widać stopniowe koncentrowanie się na sprawach dotyczących Krakowa, województwa krakowskiego i Małopolski, a po 1956 r. zdecydowanie przeważają teksty dotyczące wydawnictw, księgarń i bibliotek Krakowa. Panująca w omawianym okresie sytuacja polityczna znalazła oddźwięk w zamieszczanych w gazecie publikacjach podejmujących te tematy. Po 1948 r., zgodnie z założeniami polityki władz państwowych, pojawiły się teksty informujące o współzawodnictwie, przedterminowym wykonaniu planów, normach osiągniętych przez poszczególne

placówki. Po 1956 r. zaczęto negatywnie oceniać prowadzoną politykę wydawniczą, brak odpowiednich ksiązek w księgarniach i bibliotekach. W publikacjach poruszających temat wydawnictw, księgarń i bibliotek za granicą (zwłaszcza w latach 1945–1956) wychwalano te, które działały w bloku państw socjalistycznych, a ośmieszano, przez odpowiednio dobrane informacje te, które funkcjonowały w krajach kapitalistycznych.

Book-related institutions on the pages of “Dziennik Polski” in the years 1945–1969

Part Two: Publishing houses and bookshops

Abstract

In the first post-war years “Dziennik Polski” wrote about the re-birth of the publishing and bookselling market, about the already existing publishing houses and bookshops, the reopening of the pre-war ones and the establishing of entirely new ones. During a few years after the war the Polish publishing market consisted of various houses, owned by both the state and cooperatives as well as private individuals, churches and orders. However, the publications on the pages of “Dziennik Polski” focused mainly on publishing houses which were owned by the state and cooperatives. The Spółdzielnia Wydawnicza “Czytelnik” (Publishing Cooperative “Reader”) enjoyed special popularity. As for bookselling institutions, the bookshops of “Dom Książki” (“The Book House”) were most frequently mentioned.

In the years 1949–1956 Poland’s political situation was reflected in “Dziennik Polski” publications concerning the publishing and bookselling market. Apart from presenting plans, intentions and achievements of publishing houses and bookshops, the newspaper frequently published texts devoted to communist “community service” that is voluntary unpaid work (*czyn społeczny*), competition and fulfilled norms.

After 1956 many publications urged to reorganize publishing houses, to change their publishing profile, and, in general, to change the publishing policy. Many articles criticized the publishing activity and production of numerous companies, and the lack of proper books in bookshops.